

Fakta om ulv i Danmark

Mogens Trolle
Cand. scient., zoolog, pattedyr ekspert

Thomas Secher Jensen
Seniorforsker, museumsinspektør, Naturhistorisk Museum, Aarhus

INDHOLD

Hvad er det for en ulv, vi har fået til Danmark?	3
Ulvens historie og udryddelse i Danmark	3
Ulvens tilbagevenden til Danmark	4
Thy-ulven.....	5
Ulve i Jylland efter Thy-ulven.....	6
Hvorfor ser vi enlige ulve og ikke flokke?	8
Har ulve brug for vildnis?.....	8
Et af verdens mest tilpasningsdygtige dyr.....	9
Hvor store ulveflokkede kan vi forvente?	9
Hvad vil ulvene leve af i Jylland?	10
Ulve og husdyr	11
Kan man forhindre, at ulven tager husdyr?	11
Hvorfor angriber ulven mange får på en gang?.....	12
Ulve og hunde	12
Ulve og katte.....	14
Er ulven farlig for mennesker?	14
Må vi beskytte os imod ulven, når den er fredet?	17
Hvad kan vi lære af historien?.....	17
 Bilag 1: Dansk resumé af rapporten „The fear of wolves: A review of wolf attacks on humans“ af John Linnell et al. 2002.....	18

© Forfatterne og Naturhistorisk Museum, Aarhus,
juni 2013

Fotos: sxc.hu

Vild grå ulv i kort sommerpels i Finlands skove.
Foto: Mogens Trolle.

HVAD ER DET FOR EN ULV, VI HAR FÅET TIL DANMARK?

Ulven, der nu er kommet til Jylland, er den art, der hedder grå ulv *Canis lupus*. Den grå ulv er vidt udbredt i Europa, Asien og Nordamerika og er for nylig genopdaget i Nordafrika.

ULVENS HISTORIE OG UDRYDDELSE I DANMARK

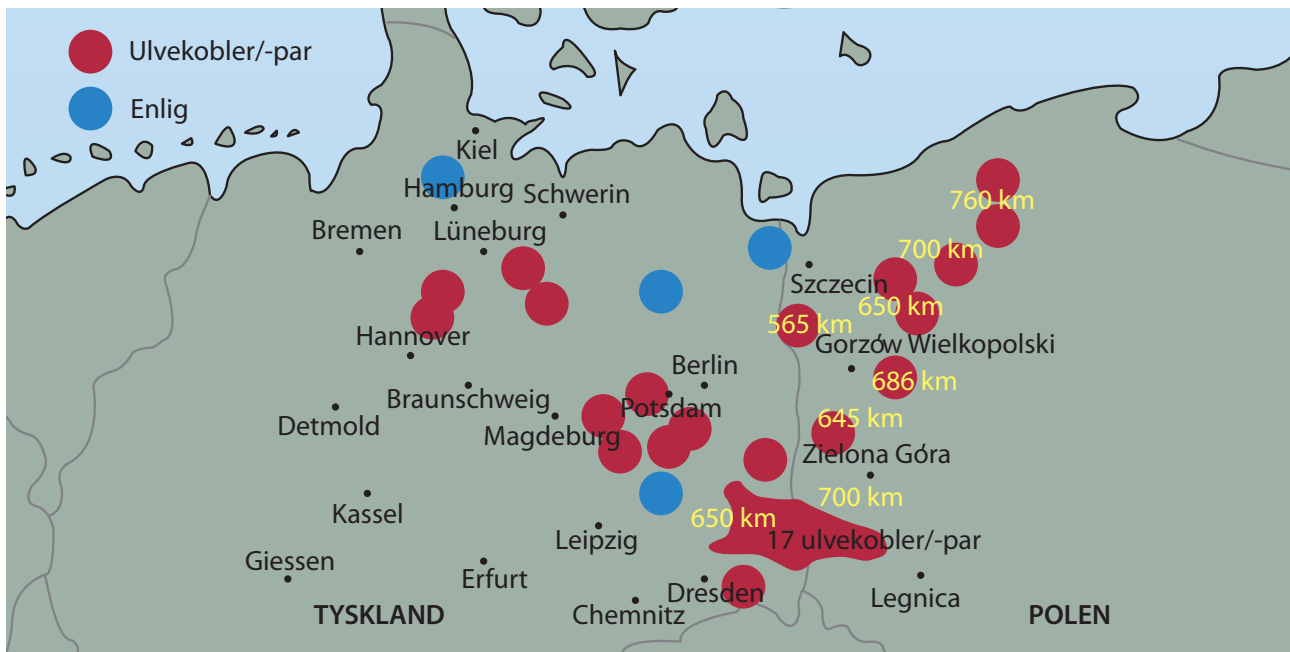
De ældste ulveknogler i Danmark er 13.000 år gamle og fundet ved Allerød lidt nord for København. Ulven fulgte i fodsporene på rensdyret og var blandt de allerførste indvandrere til Danmark, da isen trak sig tilbage i slutningen af sidste istid.

Frem til middelalderen var ulven udbredt både på Øerne og i Jylland. Klostrene var pålagt at afholde ulvejagter, og der skulle betales ulveskat til kongen. I 1357 udsendte Kong Valdemar en ordre om at bekæmpe ulvene. I 1513 ophævede man ulveskatten på Sjælland, men det formodes, at ulven her var blevet udryddet længe inden. I Jyl-

land holdt ulven dog stadig stand og var ganske hyppig i 1600-tallet i takt med, at pest og krige havde decimeret landbefolkningen, som derfor havde svært ved at modstå ulveangreb. På grund af angreb på husdyr intensiverede man indsatsen mod ulve, og i 1650 blev der påbudt en årlig ulvejagt. De historiske beretninger fortæller om mange store ulvejagter, hvor specielle ulvejægere blev ansat til at bekæmpe ulvene i Jylland. Desuden fangede man ulve i indhegninger, såkaldte ulvegårde, og i ulvegrave, som var firkantede, dybe jordhuller beklædt med træ.

Der er ingen tvivl om, at ulven har gjort skade på får, kvæg og heste, men i den grundigste publicerede gennemgang af ulvens historie og udryddelse i Danmark (Weismann 1931) nævnes ingen tilfælde af ulveangreb på mennesker.

Det lader til, at man i slutningen af 1600-tallet havde udryddet den egentlige ulvebestand i Jylland, men indimellem kom der stadig ulve op fra Tyskland. Den sidste ulv, der med sikkerhed blev nedlagt i Danmark, blev skudt i 1813 ved Estvadgård syd for Skive.

Antal kilometer angiver afstanden til Midtjylland (målt i lige linjer over land). Udover de 17 ulvepar/ulvekobler, der lever i et større sammenhængende område på grænsen mellem Tyskland og Polen, kendes der pt. 11 ulvekobler/ulvepar i Vest-polen i en afstand af 760 km fra Midtjylland. Til sammenligning var afstanden fra Thyulvens fødested, Milkel-territoriet i Sachsen-delstaten i Østtyskland, til Thy Nationalpark ca. 780 km.

ULVENS TILBAGEVENDEN TIL DANMARK

Vi oplever i disse år det, som man har set talrige eksempler på andre steder – både i resten af Europa og i Nordamerika: Hvis ulven får lov, er den meget effektiv til at vende tilbage til områder, hvor den før har levet. Eksempelvis vendte ulven tilbage til Sverige i slutningen af 1970'erne (fra Finland), Frankrig i begyndelsen af 1990'erne (fra Italien), Schweiz i 1995 (fra Italien) og både Belgien og Holland i 2011 (fra Tyskland). At vi også ville få tyske ulve til Danmark, var kun et spørgsmål om tid.

I Tyskland udryddede man ulven tilbage i 1800-tallet, men i år 2000 var det første gang i ca. 150 år, at et vildt ulvepar yngede i Tyskland, nemlig i Lausitz-regionen i den østlige del af landet. Parret var kommet fra Polen, hvor der findes en stor ulvebestand. Her havde ulvene i årene forinden etableret sig tæt på grænsen til Tyskland. Snart fulgte flere polske ulve efter, og i løbet af små ti år havde man allerede en pæn bestand i Lausitz.

I den seneste opgørelse fra 2013 (se kort) angives der for Tyskland 22 ulvekobler/-par og fire territorielle, enlige ulve. I de tre delstater lige syd for den dansk-tyske grænse findes pt. et ulvekobbel, tre ulvepar og tre enlige, territoriehævdende ulve. Lige syd for den dansk-tyske grænse i Slesvig-Holsten registrerede man i 2007 den første vilde ulv i delstaten, da en etårig hanulv blev kørt ned. Så sent som den 31. marts 2013 fik man igen bevis for ulv i delstaten, da en ung strejfer blev slået ihjel i trafikken.

Det første håndfaste bevis for ulv i Danmark var DNA-undersøgelsen af den døde Thy-ulv i slutningen af 2012, men også før 2012 har der været adskillige sandsynlige observationer af ulv og ulvefodspor i Jylland. Vildtkonsulent Svend Hansen fra Naturstyrelsen fulgte i februar 2010 et ulvelignende fodspor i sneen over ca. 3 km ved Sommersted øst for Jels mellem Haderslev og Vejen. På samme tid modtog vildtkonsulenten to af hinanden uafhængige henvendelser fra, hvad

Thy-ulven fotograferet i Nationalpark Thy den 14. oktober 2012. Foto: Kim Frost.

han vurderede var troværdige vidner, om ulveobservationer på egnen. I juni 2011 mente skovløber Jens Jørgen Andersen fra Naturstyrelsen i Thy at have set en ulv i Nationalpark Thy. Derudover er flere andre potentielle, men ubekræftede ulveobservationer i årene 2006-12 blevet indrapporteret til forfatterne.

Unge ulve forlader typisk deres forældre i en alder af 1-3 år, og jo yngre de er, når de spreder sig, jo større er chancen for, at de vil begive sig ud på lange vandringer. Der er således stor sandsynlighed for, at Thy-ulven, der blev født i foråret 2009, kom til Jylland allerede i 2010 eller 2011.

THY-ULVEN

Både den 6. og 14. oktober 2012 blev der i Nationalpark Thy taget billeder af, hvad fotografene var overbeviste om, var en ulv. Billederne fra den 14. oktober taget af ornitologen Kim Frost blev vidt udbredt i medierne ugen efter, og det var her ulvehistorien for alvor brød ud i Danmark. Billederne var imidlertid ikke gode nok til, at man med sikkerhed kunne konstatere, om der rent

Vildtkonsulent Tommy Hansen, Naturstyrelsen, undersøger den døde Thy-ulv, der blev fundet i Nationalpark Thy den 16. november 2012. Ulven var en han på omkring 3½ år, der var vandret op fra Østtyskland. Foto: Henrik Kjær Bak.

faktisk var tale om en ægte ulv. Der var brug for bedre bevismateriale, og det fik man 16. november 2012, da Naturstyrelsen fandt et dødt, ulvelignende dyr i Nationalpark Thy. Dyret, en stor han, blev obduceret den 22. november på Center for Vildtsundhed under DTU Veterinærinstituttet, og obducent Tim Kåre Jensen konkluderede, at dødsårsagen var en stor tumor i brysthulen. Tumoren havde ført til ophobning af 2-3 liter væske i brysthulen, hvilket resulterede i et kraftigt tryk på lungerne og dermed kollaps, så dyret blev kvalt. Alt pegede på, at dyret meget vel kunne være en ulv, men dyret var så afmagret og nedbrudt, at man ikke turde konkludere noget med sikkerhed ud fra obduktionen alene.

Thy-ulven som hvalp. Den blev født i 2009 i Milkel-territoriet i delstaten Sachsen. Foto: Sigurd Koerner.

Det endegyldige bevis blev fremlagt den 7. december 2012. DNA-undersøgelser foretaget af seniorforsker Liselotte W. Andersen fra Institut for Bioscience, Aarhus Universitet, i samarbejde med DNA-laboratoriet på Senckenberg Forschungsinstitut und Naturmuseum i Frankfurt baseret på 27.000 genetiske markører viste utvetydigt, at Thy-ulven var en vild grå ulv, der stammede fra en kendt ulvefamilie i delstaten Sachsen i det østlige Tyskland. Dermed havde vi videnskabeligt bevis for vild ulv i Danmark for første gang i 199 år. Man kunne desuden slutte sig til, at ulven i Thy havde været omkring 3½ år gammel, da den døde.

ULVE I JYLLAND EFTER THY-ULVEN

Allerede kort tid efter Thy-ulvens død kom der nye ulveobservationer fra Jylland. Den 26. december blev der taget billeder af, hvad der i høj grad lignede en ulv ved landsbyen Dejbjerg nær Lem mellem Ringkøbing og Skjern. Siden da har vi fået flere beviser for ulv i Midtjylland.

Flere steder er der blevet fotograferet ulv af vildt-

Vildtkamerabillede af ulv i Fjederholt Plantage mellem Ikast og Brande. Foto: Hans Poulsen.

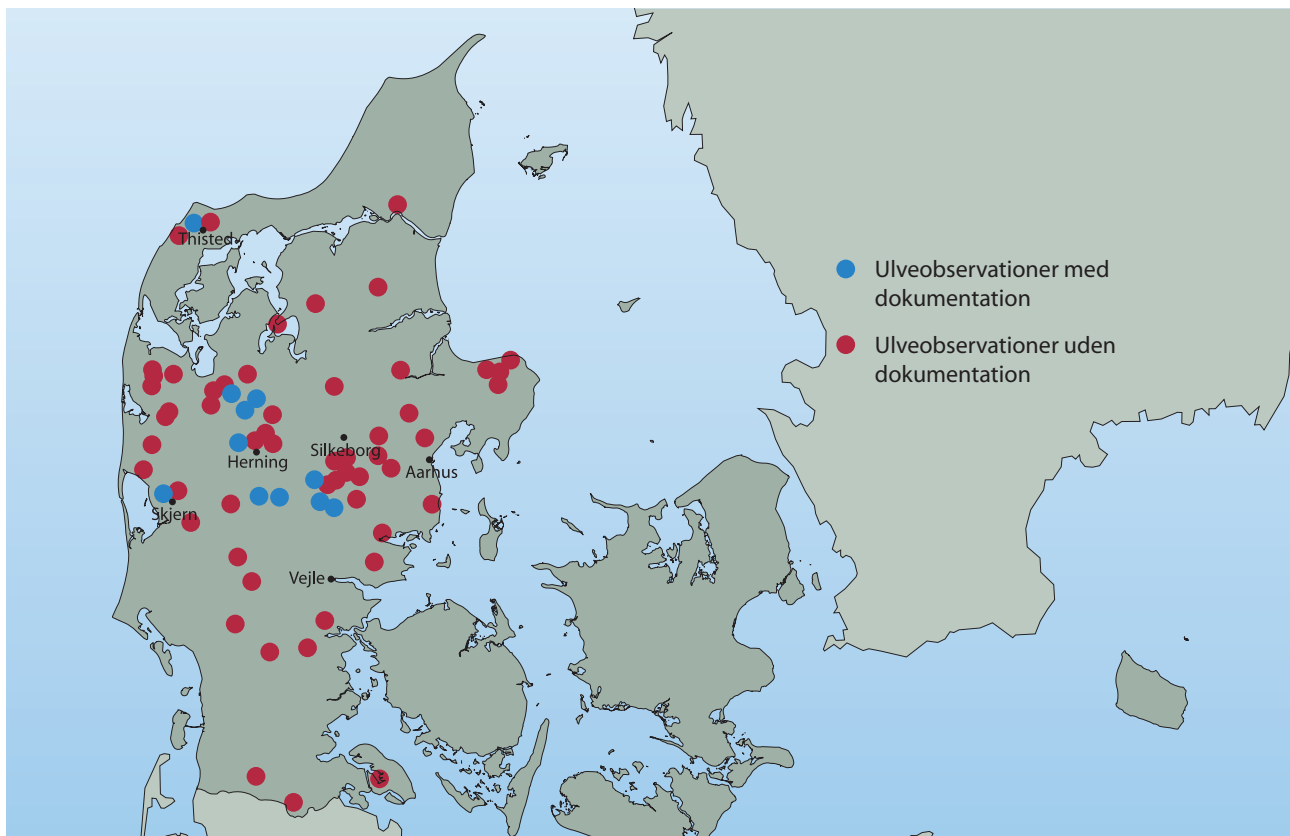
Vildtkamerabillede af ulv taget mellem Skave og Stendis ved Holstebro, 5. marts 2013. Foto: Kris Stadsbjerg Hansen.

kameraer, bl.a.

- i Fjederholt Plantage mellem Ikast og Brande
- mellem Skave og Stendis ved Holstebro
- ved Sunds nord for Herning

Pressen omtaler jævnligt indrapporteringer om

Ulveindberetninger senvinteren 2013. Naturhistorisk Museum, Aarhus. Kortet inkluderer lokaliteterne for DNA-prøverne, der afslørede, at tre hanulve havde færdedes i Jylland efter Thy-ulven.

observationer fra personer, der mener at have set en ulv. Imidlertid er der talrige eksempler på, at mange – hvis ikke de fleste – mennesker kan have svært ved at se forskel på en ægte ulv og ulvelignende hunderacer såsom tjekkoslovakisk ulvehund, saarloos wolfdog, Alaskan malamute, Siberian husky og grønlandshund.

Et nyligt eksempel sås på Ørre-Sinding-egnen ved Herning, hvor løsslupne huskyer i april 2013 gjorde lokalbefolkningen ængstelige, da de troede, at det var ulve. En af huskyerne blev sågar set jage en flok hjorte. Man må derfor regne med, som de også gør det i andre lande, at en stor del af de indrapporterede ulveobservationer fra Jylland i virkeligheden drejer sig om sådanne hunderacer.

Mange henvendelser til Naturhistorisk Museum og andre faglige fora har drejet sig om fodspor, især i sne. Ulvefodspor er imidlertid meget vanskelige at

skelne fra spor efter store hunde. Det kræver opmåling og fotoregistrering af en række parametre, før man kan komme med en realistisk vurdering, bl.a. skal man kunne følge fodsporene over flere kilometer for at kvalificere observationen. Det er ligeledes vanskeligt at skelne visuelt mellem ekskrementer fra hunde og ulve.

DNA-undersøgelser af ekskrementer og nedlagte hovdyr har vist, at der har befundet sig mindst 3 hanulve i Midtjylland i vinteren 2012/13. En af dem kom fra samme koppel som Thy-ulven og var en yngre halvbror til denne. De to andre var med al sandsynlighed polske ulve.

Desuden viste DNA-undersøgelser, at en ulv havde angrebet får i Midtjylland i februar.

Foto. Bo Skaarup

HVORFOR SER VI ENLIGE ULVE OG IKKE FLOKKE?

Alle de sikre observationer, vi indtil videre har af ulv i Jylland, er af enkelte individer, ikke flokke. Det er der en god grund til. Ulve lever ganske vist i flok bestående af et forældrepar og deres unger. Men langt de fleste unger, det gælder både hanner og hunner, forlader typisk, når de er 1-3 år gamle, deres forældres territorium for at finde et passende sted at etablere eget territorium og ikke mindst finde en mage. Mange slår sig ned tæt på deres forældre, men regelmæssigt ser man unge ulve vandre flere hundrede kilometer væk, nogle endda over 1000 km. I Tyskland vandrede

en etårig hanulv udstyret med GPS-radiohalsbånd i løbet af 47 dage over 1550 km i 2009. Ligeledes har man fulgt en hunulv, der i fugleflugtslinje tilbagelagde 1092 km fra det sydlige Norge til det nordøstlige Finland. Det egentlige antal kilometer, hunnen vandrede, var over 10.000. Det er sådanne unge strejfer fra den tyske og polske ulvebestand, vi nu får op i Jylland. Så indtil en han og en hun slår sig sammen i Jylland og får unger, vil vi ikke se flokke, men enkeltindivider.

HAR ULVE BRUG FOR VILDNIS?

Det er en af de helt store myter omkring ulven, at den har brug for store vildnisområder for at overleve. Ulven er langt bedre til at omgås mennesker og udnytte det menneskeskabte landskab, end de fleste er klar over, og den moderne europæiske ulv kan sagtens trives i landbrugsområder og andre kulturlandskaber. Således findes der i det nutidige Europa omkring 10.000 ulve, der næsten udelukkende lever i kultiverede landskaber.

De nyeste undersøgelser fra Tyskland, hvor man har fulgt ulvenes færden ved at udstyre dem med GPS-radiohalsbånd, når frem til nøjagtig samme konklusion. Undersøgelserne har vist, at ulvene overraskende hurtigt kan sprede sig ind i moderne kulturlandskaber, og at man i Tyskland kan forvente ulve i stort set alle slags landskaber, også landbrugsregioner. Man kender til tyske ulve, der har slået sig ned og haft deres hule med unger blot en halv kilometer fra en travl hovedvej.

Ulven har overordnet brug for to ting fra naturens hånd for at overleve:

- Nok føde, og det har vi masser af i Jylland i form af en stor hjortebestand.
- Steder at gemme sine unger, hvilket ulven på lige fod med ræv og grævling givetvis vil kunne finde i det jyske mosaiklandskab.

Krondyrkadaver begravet af ulv. Foto. Th. Secher Jensen.

HVOR STORE ULVEFLOKKE KAN VI FORVENTE?

Ulve lever i flokke, der oftest – men ikke altid – består af et ynglende forældrepar, kaldt alfapar, og deres unger. Unger af begge køn forlader deres forældres territorium, typisk i en alder af 1-3 år, for at finde et sted at etablere deres eget territorium samt en mage. Når et nyt par får unger, opstår der en ny flok.

Ulvenes flokstørrelse kan variere meget fra region til region og afhænger tilsyneladende bl.a. af, hvor store byttedyr de jager. I Tyskland er det gennemsnitlige antal medlemmer i ulveflokket taget over hele året omkring 8. I Polen indeholder flokke normalt 2-7 individer. I det østlige Finland, hvor ulve især jager elge og vilde skovrene, indeholder ulveflokket om vinteren 3-12 individer med et gennemsnit på 7. I Sverige er den gennemsnitlige flokstørrelse lige under 7.

ET AF VERDENS MEST TILPASNINGSDYGTIGE DYR

Blandt pattedyr overgås den grå ulv måske kun af mennesker, når det drejer sig om tilpasningsdygtighed. Ulven er det landpattedyr i verden, der har den største naturlige udbredelse. Den findes fra Jordens allernordligste landområder i højarktisk Grønland til Nordafrika, Himalaya og Fjernøsten. Den er det, man kunne kalde en „+100 art“: I sit udbredelsesområde udsættes den for temperaturer fra plus 50°C til minus 56°C, altså et spænd på over 100 grader, hvilket ikke ret mange dyr kan klare. Ulvens naturlige levesteder inkluderer tundra, tempereret skov, prærier, sumpe, bjerge i op til fem kilometers højde, ørkener og, som vi i Europa ser masser af eksempler på, kulturlandskaber. Ulvens vigtigste kriterium for at kunne trives i et område er, at der er rigeligt med naturlige byttedyr i form af hovdyr såsom hjorte og vildsvin.

Foto. Bo Skaarup.

Jylland har store bestande af ulvens to foretrukne byttedyr, rådyr og kronstyr. Foto: Jan Tandrup Petersen.

Ulvne i Jylland kommer fra Tyskland og vil i Jylland efter al sandsynlighed primært leve af rådyr og kronstyr, som de også gør det i Tyskland. Derfor er det forventeligt, at ulveflokkene i Jylland vil være af samme størrelse som i Tyskland.

HVAD VIL ULVENE LEVE AF I JYLLAND?

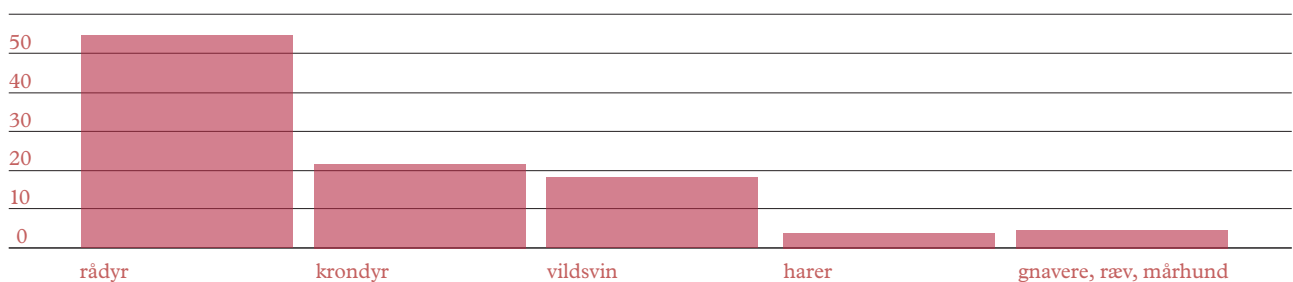
Ulven er specialiseret i at jage hovdyr. I Europa er dens primære naturlige byttedyr hjorte og vildsvin suppleret af mindre byttedyr såsom harer og gnavere.

Ulvne, vi oplever i Jylland disse år, kommer op fra Tyskland. De har af deres forældre lært især at jage rådyr, kronstyr og vildsvin. Derfor må man regne med, at ulvene i Jylland primært vil leve af

rådyr og kronstyr. I områder, hvor vildsvin, dådyr og sikahjort er til stede, vil disse sikkert også blive jaget. Ligesom i Tyskland vil ulvenes kost i Jylland sikkert desuden indeholde en lille procentdel harer, gnavere som mus, rotter og måske bæver samt andre rovdyr som ræv og mårhund.

Mange studier i Europa viser, at så længe der er rigeligt med vilde hovdyr til ulven, vil blot en ganske lille del af dens føde udgøres af husdyr. I Tyskland drejer det sig kun om 0,6%. I jagtsæsonen 2011/12 blev der i Jylland nedlagt 82.671 rådyr og 7.461 kronstyr. Da bestandene er så store, må man forvente, at husdyr også her kun vil udgøre en lille procentdel af ulvenes kost (se næste afsnit).

Fødeemner i % for ulve i Tyskland.

		2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Hunde	Dræbte	8	8	17	16	30	27	27	20	22	15
	Skadede	10	6	10	9	13	19	19	1	19	12
	Total	18	14	27	25	43	46	46	21	41	27
Får	Dræbte	72	80	133	138	102	169	305	156	327	306
	Skadede	35	18	11	28	19	68	91	12	70	74
	Total	107	98	144	166	121	237	396	168	397	380
Kvæg	Dræbte	2	4	3	2	2	14	3	7	3	5
	Skadede	1	3	2	1	5	4	3	1	1	1
	Total	3	7	5	3	7	18	6	8	4	6
Geder	Dræbte	0	0	0	0	0	1	0	0	0	2
	Skadede	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
	Total	0	0	0	0	0	2	0	0	0	2
Heste	Dræbte	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
	Skadede	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
	Total	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0
Ulve	Vinter	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09		2010/11	
	Bestand	66-81	78-94	113-128	126-143	117-146	154-192	188-226		257-291	

ULVE OG HUSDYR

Alle steder, hvor ulven lever i nærheden af husdyr, kan den tage dem, hvis den får lejlighed til det. I Europa er får klart det husdyr, der oftest tages. Talrige studier i Nord- og Mellemeuropa (Tyskland, Sverige, Finland, Polen, Estland, Letland, Slovakiet og Ungarn) har vist, at hest, ko og gris her sjældent eller aldrig angribes af ulve. Visse steder i Sydeuropa i områder med stor mangel på naturlige byttedyr som i fx Portugal, Spanien og Italien samt i Mongoliet kender man dog eksempler på, at heste jævnligt bliver angrebet. I Nordamerika angriber ulve blandt husdyr især kvæg.

Der er dog signifikant forskel på, hvor stor en del af ulvens føde der udgøres af husdyr. Mange steder i Europa har det tydeligt vist sig, at så længe der er rigelig med vilde hovdyr såsom hjorte og vildsvin til ulven, så udgør husdyr kun en ganske lille procentdel af ulvens føde. Det ses bl.a. i Tyskland, hvor vores ulve kommer fra.

Et grundigt studie af ulvenes føde i det østlige Tyskland 2001-2009 viste, at kun 0,6% af deres

Ulveangreb på husdyr og hunde statistik fra Sverige 2003-2012. Viltskadecenter: Viltskadestatistik 2003-2012, Grimsö Forskningsstation.

føde udgøres af husdyr. Ud af de nedlagte husdyr udgjorde får størstedelen (0,44% af ulvenes totale fødemængde) efterfulgt af kanin (0,01% af fødemængden). Derudover blev der indimellem taget kat (0,005% af den totale fødemængde) og høns (0,0006%). I det pågældende studie registrerede man ikke en eneste gang ko, hest eller gris i de undersøgte ulves føde. I løbet af den otteårige studieperiode steg bestanden fra et til syv ulvekobler, men de sidste to år faldt antallet af angreb på husdyr faktisk som følge af mere effektiv beskyttelse.

Tabellen viser den officielle statistik over indrapporterede husdyrskader for hele Sverige for perioden 2003-2012, hvor man har haft langt flere ulve end i Tyskland, 200-300 individer de sidste fire år af perioden. Her er det igen får, der dominerer statistikken. Kvæg er i gennemsnit blevet angrebet af ulv 6,7 gange om året, mens ged i den tiårige periode er blevet angrebet 4 gange og hest 2.

KAN MAN FORHINDRE, AT ULVEN TAGER HUSDYR?

Helt at undgå ulveangreb på husdyr, primært får, i Jylland fra tid til anden er ikke realistisk. Men vi kan gøre meget for at beskytte vores husdyr ved at bruge den rigtige slags elektriske hegn kombineret med hyrdehunde. Hvis vi forvaltningsmæssigt sørger for, at der er rigeligt med vilde byttedyr til ulven, hvilket i Jylland især vil sige rådyr og kronstyr, og beskytter husdyrene effektivt, så kan man nedsætte antallet af ulveangreb på husdyr væsentligt, også selvom vi får flere ulve.

I Lausitz i det østlige Tyskland har ulveangreb på får og geder primært været på individer, der ikke har været ordentligt indhegnet. På trods af en voksende ulvebestand i regionen er antallet af ulveangreb faktisk faldet de seneste år, netop fordi man er blevet bedre til at passe på sine husdyr. Der findes udførlige manualer fra både Tyskland og Sverige, der beskriver, hvordan man mest effektivt beskytter sine husdyr mod ulve.

HVORFOR ANGRIBER ULVEN MANGE FÅR PÅ EN GANG?

Som vi har set eksempel på i Jylland i 2013, sker det nogle gange, at ulven slår adskillige får ihjel på en gang. Det fænomen er alment kendt andre

steder i Europa. Det skyldes en uheldig kombination af ulvens naturlige jagtinstinkter og den unaturlige jagtsituation, der opstår i et indelukke.

I den vilde natur slår store rovdyr sjældent flere byttedyr ihjel, end de kan æde. Ikke mindst fordi det koster mange kræfter og kan indbefatte en vis fare at nedlægge byttedyr. Men man kender fra flere forskellige arter af rovdyr, fx ræv, prærievulv og grå ulv, at hvis de kommer ind til husdyr i en indhegning, en stald eller et hønsehus, kan de slå adskillige af dem ihjel. Det mener man skyldes, at rovdyrs jagtinstinkt bliver tændt ved, at et byttedyr flygter. Når rovdyr angriber en flok byttedyr i naturen, vil byttedyrene kunne flygte bort, men i et indelukke farer husdyrene forvildede rundt om rovdyret, og det kan føre til, at mange nedlægges.

Det er værd at bemærke, at man fra andre lande kender talrige eksempler på, at også hunde, selv hunde, som deres ejere betragter som uskyldige kæledyr, kan angribe og dræbe mange får på en gang.

ULVE OG HUNDE

Overalt i verden, hvor hunde støder på store rovdyr, kan de blive såret eller dræbt af dem. Sammenlignet med de andre store rovdyr som bjørn, los og jærv i Europa, er ulven klart det rovdyr på

vores breddegrader, der oftest angriber hunde. Hvor tit og hvorfor ulve angriber hunde varierer dog betragteligt fra region til region.

Med en ulvebestand på 200-300 dyr har antallet af årlige ulveangreb på hunde i Sverige de seneste tre år ligget på hhv. 27, 41 og 21 (se tabel side 11). I gennemsnit er omkring 6 ud af 10 ulveangreb på hunde fatale. Det lader ikke til, at antallet af årlige angreb er steget væsentligt de seneste 5-7 år på trods af, at ulvebestanden er mere end fordoblet i perioden.

I Tyskland derimod kender man kun til et eneste bekræftet tilfælde af, at en ulv har dræbt en hund. Det var en tysk jagtterrier, der tilbage i 2005 løb efter en ulv og passede den op, som den ville have gjort det, hvis det var et vildsvin, hvilket den ikke overlevede. De tyske ulve, vi nu får op i Jylland, har således ikke en tradition for at jage eller dræbe hunde.

Ikke overraskende er jagthunde, der strejfer rundt for sig selv i ulveterritorier, særligt udsatte. I Sverige, hvor man har en tradition for at bruge løse, drivende hunde ved elgjagt, drejer hele 80% af alle ulveangreb på hunde sig om jagthunde under jagt. Tilsyneladende er det i omkring halvdelen af tilfældene hundene selv, der opsøger ulvene. Man har regnet ud, at risikoen i Sverige for, at en hund, som anvendes til jagt i et ulveterritorium, bliver angrebet, er omkring 1 ud af 9000 jagtdage i et territorium med en enlig ulv eller et ulvepar. I et territorium med en hel ulvefamilie er risikoen omkring 1 ud af 5000 jagtdage. Det svarer nogenlunde til risikoen for at få påkørt sin jagthund af en bil i de ulveområder, hvor statistikken her stammer fra. I de resterende tilfælde, hvor hunde bliver angrebet af ulv i Sverige, er der også typisk tale om hunde, der har været ude på egen hånd, men indimellem bliver der taget hunde nær bebyggelse, fx vagthunde.

At ulve kan finde på at angribe hunde, er der for så vidt intet unaturligt i. Det er en del af naturens barske orden, at rovdyr slår andre rovdyr ihjel – og hunde, skal man ikke glemme, er jo rovdyr. Løver fx dræber voksne leoparder og geparder uden at æde dem, men tilsyneladende for at skille sig af med konkurrenter.

Der findes tre dominerende hypoteser om, hvorfor ulven angriber hunde:

- Ulven betragter hunden som byttedyr.
- Ulven betragter hunden, der jo nedstammer fra ulven og er tæt beslægtet med denne, som en anden ulv og dermed potentielt en indtrængende artsfælle i dens territorium, hvilket også ofte ville resultere i angreb, hvis det drejede sig om en fremmed ulv.
- Ulven betragter hunden som et mindre rovdyr, der konkurrerer om de samme byttedyr.

Afhængigt af forskellige faktorer, bl.a. hundens race, størrelse og køn samt, om hunden er kastreret, kan alle tre tilfælde formodentlig forekomme. Det ville dog være usædvanligt for en ulv at angribe en hund af modsatte køn, ligesom hanulve tilsyneladende er mindre tilbøjelige til at angribe kastrerede hanhunde. I Sverige regner forskere med, at hypotese 2, altså at ulven betragter hunden som en anden ulv, er den hyppigste årsag til angrebene, men det sker også, at ulve æder hunde.

At ulve betragter hunde som byttedyr ses især, når ulvenes naturlige byttedyr forsvinder, og ulvene tvinges til at finde alternative fødekilder. Det oplevede man bl.a. i Hviderusland i 1990'erne, hvor bestandene af hjorte og vildsvin pga. jagt dalede kraftigt. Endelig ser man i visse egne af Øst- og Sydeuropa, hvor der lever en decideret bestand af vilde, omstrejfende hunde, at disse regelmæssigt blive taget af ulve.

Det kan afrundingsvist nævnes, at der forekommer masser af møder mellem ulv og hund, som ikke ender blodigt, men hvor de enten ignorerer eller flygter fra hinanden eller endda leger sammen eller kurtiserer hinanden.

ULVE OG KATTE

Det sker fra tid til anden, at ulve dræber katte, men ulven betragter på ingen måde katte som en fast del af dens føde. I det ovennævnte studie af ulvenes føde i Tyskland udgjorde katte blot 0,005% af ulvenes totale fødemængde. Antallet af katte, der vil blive taget af ulv i Danmark, vil således være forsvindende lille sammenlignet med de tusinder af katte, der hvert år dræbes i trafikken herhjemme.

ER ULVEN FARLIG FOR MENNESKER?

Det mest ømtålelige og kontroversielle emne i forbindelse med ulves tilbagevenden til Danmark, såvel som alle andre steder i verden, er forståeligt nok, hvilken potentiel fare ulven udgør for mennesket. Den grundigste undersøgelse, der er lavet af ulveangreb på mennesker, er rapporten „The fear of wolves: A review of wolf attacks on humans“ fra 2002 af John Linnell og 17 andre europæiske ulveforskere (se Bilag 1 for dansk resumé).

I rapporten beskrives tre typer ulveangreb på mennesker:

- Angreb af ulve med rabies (hundegalskab).
- Ikke-dødelige forsvarsangreb, hvor ulven har nappet i forsvar, fx hvis den er blevet angrebet af en hyrde, der har prøvet at slå den ihjel.
- Prædatoriske angreb, hvor ulven har betragtet mennesker som byttedyr.

Langt den hyppigste form for angreb har ifølge Linnell et al. været af rabiesramte ulve. I dag, hvor vi har en effektiv rabiesvaccine, er disse angreb sjældent dødelige, og rabiesramte ulve angriber ikke for at dræbe. Desuden har man i vores del af Europa stort set udryddet rabies blandt rovdyr. Sygdommen bæres især af ræve, og så snart den konstateres, sætter man intensivt ind for at borteliminere dyret. I Tyskland udryddede man

Foto fra den 26. december 2012 af hvad der formodentlig er en ulv ved landsbyen Dejbjerg nær Lem mellem Ringkøbing og Skjern. Foto: Lajla Nielsen-Refs.

rabies blandt rovdyr i 2008. Ligeledes påbyder den danske lovgivning, at rabiesramte dyr aflives. Så sandsynligheden for menneskeangreb af rabiesramte ulve i Danmark må anses for ganske lille.

Prædatoriske ulveangreb kender man fra gamle dage mange eksempler på, og de forekommer den dag i dag jævnligt i fattige landområder i Indien. Men disse angreb hænger sammen med forhold, som ikke længere er til stede i Europa, nemlig en kombination af landdistrikter med stor fattigdom, mangel på naturlige byttedyr og mangel på skydevåben at forsvare sig med, så ulvene lærer at respektere mennesket. Derfor har prædatoriske ulveangreb på mennesker i det moderne Europa været yderst sjældne.

Fra 1900-tallet har Linnell et al. kun fundet beviser for 9 dødelige ulveangreb på mennesker, alle børn: 5 i Polen i 1937 og 4 i Spanien i to perioder i hhv. 1950'erne og -70'erne. I alle tilfælde var der tilsyneladende tale om enkelte ulve, der var begyndt at

angribe mennesker. Da de pågældende ulveindivider blev dræbt, ophørte angrebene. Siden 1974 har man i Europa ikke oplevet et eneste prædatorisk angreb.

I Italien, et land med 60 millioner indbyggere, har man omkring 1000 ulve og har ikke haft et eneste angreb de seneste 150-200 år. I Abruzzo Nationalparken relativt tæt på Rom lever 50-60 ulve, og selv om parken hver sommer besøges af 2 millioner turister, har der ikke været et eneste tilfælde af aggressiv ulveadfærd. I Rumænien har man omkring 5000 ulve og kender heller ikke her til nylige ulveangreb. Det samme gælder lande som Sverige, Norge, Finland, Tyskland, Polen, Frankrig, Schweiz, Estland, Slovenien, Kroatien og Portugal. Det sidste angreb på et menneske i Skandinavien af en vild ulv var i 1882 i Finland. I den grundigste publicerede gennemgang af ulvens historie og udryddelse i Danmark (Weismann 1931) nævnes ingen tilfælde af ulveangreb på mennesker.

I rapporten af Linnell et al. konkluderer man: „Risikoen for ulveangreb i Europa/Skandinavien (og også Nordamerika) i dag fremstår som meget lav, eftersom nyere tilfælde er sjældne trods stigende antal ulve. På nuværende tidspunkt regner man med, at der er 10.000-20.000 ulve i Europa. Selv med dette antal ulve har vi kun fundet bevis for, at 4 mennesker er blevet dræbt i Europa af ulve, der ikke havde rabies, inden for de sidste 50 år.“

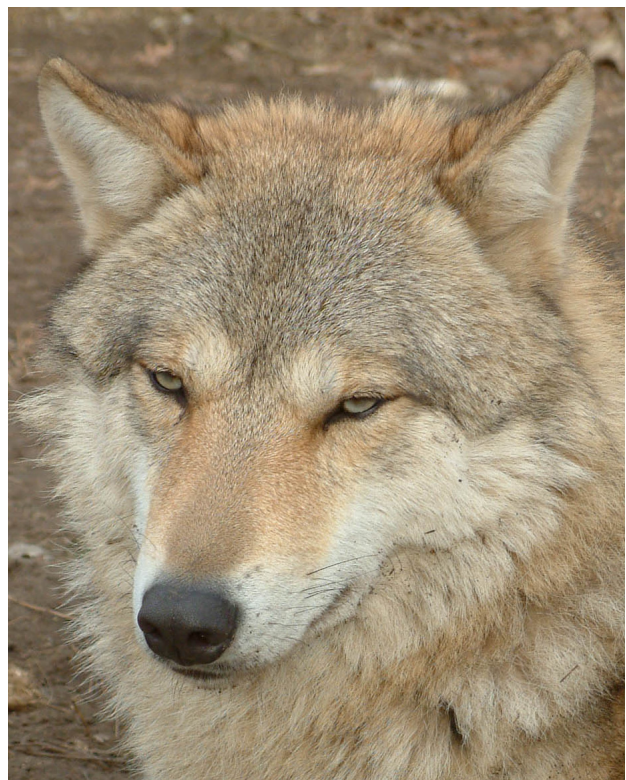
Noget, man forvaltningsmæssigt skal tage yderst alvorligt, er muligheden for, at enkelte ulveindivider kan miste deres medfødte angst eller skyhed for mennesker og blive potentielt farlige. Man kalder dem frygtløse eller habituerede ulve. Det har man i Nordamerika i nyere tid set et mindre antal tilfælde af, hvoraf to i 2005 og 2010 endte med dødsfald. Dette skal ses i lyset af, at der i Nordamerika findes 65.500-76.500 vildtlevende ulve. Ifølge en af verdens ledende ulvekapaciteter, Luigi Boitani, der har studeret ulve i Europa i 40 år, tyder intet på, at de europæiske ulve har mistet angsten for mennesker. Ikke desto mindre understreger Linnell et al., at det er essentielt, at man i sin forvaltningsplan for ulven har et beredskab, så man i god tid kan opdage og gribe ind over for ulve, der udviser tendens til at kunne blive farlige for mennesker. Det giver EU-lovgivningen også mulighed for.

Selvom ulven som art er fredet af EU's habitatdirektiv, kan man fjerne særligt problemskabende ulveindivider, dvs. ulve, der betragtes som potentielt farlige for mennesker eller bliver ved med at tage mange husdyr. I Tyskland, hvor man har haft ynglende ulve siden år 2000, har man endnu ikke fundet det nødvendig at fjerne en eneste ulv. I Sverige derimod benytter man sig fra tid til anden af muligheden, men her drejer det sig oftest om ulve, der er problematiske i forhold til husdyr og ikke mennesker. En vigtig pointe i denne sammenhæng er, at når det endelig en meget sjælden gang sker, at en ulv i den vestlige verden udvikler

sig til at være frygtløs, så er det, netop fordi ulve af natur er overordentlig sky og forsigtige over for mennesker, en yderst langsommelig proces. Undervejs vil den pågældende ulv udsende mange tydelige signaler om, at den er ved at blive farlig, så man i tide kan fjerne den.

Vi har hidtil i Danmark haft en del observationer af formodede ulve, der er kommet meget nær mennesker eller biler eller endda er set på en gårdsplads. I de tilfælde, hvor observationerne har kunnet følges op med dokumentation, er det blevet sandsynliggjort, at der har været tale om hunde af racer, der ligner ulve meget.

Ulven er naturligvis et stort rovdyr, som man skal have respekt for og omgås med sund fornuft. Man skal ikke forsøge at fodre den for at lokke den til sig eller forsøge at nærme sig den og trænge den op i en krog. Men overholder man disse simple regler, og vi ellers sørger for en fornuftig forvaltningsplan i Danmark, så er sandsynligheden for et ulveangreb på mennesker meget lille.

MÅ VI BESKYTTE OS IMOD ULVEN, NÅR DEN ER FREDET?

Selvom ulven er fredet af EU's habitatdirektiv, har lande under bestemte omstændigheder lov til at skille sig af med særligt problemskabende ulveindivider.

Den tyske ulveforvaltningslovgivning tillader, at man kan fjerne en given ulv,

- hvis den vurderes at udgøre en reel fare for menneskelig sikkerhed
- hvis man ikke kan få en given ulv til at stoppe, med at dræbe beskyttede husdyr, uanset hvilke foranstaltninger man forsøger sig med.

I Tyskland, hvor man har haft ynglende ulve siden år 2000, har myndighederne endnu ikke set sig nødsaget til at tage denne lovgivning i brug i et eneste tilfælde. Lovgivningen er også åben over for såkaldt „negativ konditionering“, dvs. tiltag, der skal sørge for, at en eventuel habitueret ulv igen bliver sky over for mennesker. Indtil videre har man i Tyskland heller aldrig fundet det nødvendigt.

I Sverige, der huser 300-400 ulve, sker det derimod, at myndighederne giver tilladelse til at skyde ulve, der opleves som problematiske. Dette kalder de skyddsjagt. Oftest er det ulve, som opholder sig i den nordlige del af landet, hvor der bor færrest mennesker, men hvor ulven er officielt uønsket på grund af hensynet til rensdyravlen. I resten af landet handler det typisk om ulve, der gentagne gange har taget husdyr, og hvor man ikke ser nogen anden mulighed for at løse problemet. Ca. hvert andet år skyder man i Sverige en ulv, fordi man vurderer, at den er begyndt at komme for tæt på mennesker.

HVAD KAN VI LÆRE AF HISTORIEN?

Selvom man i Danmark tilsyneladende ikke har haft ulveangreb på mennesker, så har der i gamle dage været adskillige eksempler på det i vores nabolande, og nogle af disse historier må være kommet til Danmark. Når ulve derudover har taget folks husdyr, har der været gode grunde til, at vores forfædre var bange for ulven og gerne ville af med den.

I disse tiders ulvedebat er det en uhyre vigtig pointe, at vores situation i det moderne Danmark er en helt anden end vore forfædres:

- Vi har ikke længere de forhold, der er forbundet med hyppige ulveangreb, nemlig mangel på naturlige byttedyr og mangel på skydevåben.
- Vi har i dag helt andre muligheder for at beskytte vores husdyr, bl.a. med effektive elhegn, der nedsætter risikoen for ulveangreb væsentligt.
- De moderne europæiske ulve angriber ekstremt sjældent mennesker.
- Vi har muligheder for i nutidens Danmark nøje at følge hver enkelt af vores nye ulves færden og adfærd, og hvis nogle ulveindivider begyndte at vise tegn på at være farlige over for mennesker, så kan vi gribe ind, lige som man ville gøre det i fx Tyskland og Sverige.

Vi har i det moderne Danmark derfor en chance for at leve på en helt anden måde med ulven, end vores forfædre havde det.

Frygten for ulve: En oversigt over ulveangreb på mennesker

J.D.C. Linnell, J. Løe, H. Okarma, J.C Blancos, Z. Andersone, H. Valdmann, L. Balèiauskas, C. Promberger, S. Brainerd, P. Wabakken, I. Kojola, R. Andersen, O. Liberg, H. Sand, E.J. Solberg, H.C. Pedersen, L. Boitani & U. Breitenmoser

Resumé fra rapporten "The fear of wolves: A review of wolf attacks on humans"

NINA Norsk Institutt for Naturforskning, 2002

Dansk oversættelse cand.mag. Lise Rasmussen og cand.scient. Mogens Trolle

Med kommentarer af zoolog Mogens Trolle (MT), Statens Naturhistoriske Museum

Resumé

Fordi rovdyr kræver så store arealer, kan de ikke bevares udelukkende indenfor beskyttede områder. Derfor må bevarelsen af dem ske i landskaber, der bruges til mange formål, og hvor konflikter med mennesker opstår. Disse konflikter er forskellige af natur og består bl.a. af tab af husdyr og konkurrence om vilde hovdyr. Men en af de mest alvorlige er frygten for at blive såret eller dræbt af et stort rovdyr. Drab på mennesker af tigre, løver, leoparder, pumaer og bjørne (brun bjørn, sortbjørn, isbjørn og læbebjørn) forekommer regelmæssigt med hundredvis af årlige dødsfald på verdensplan til følge. Selvom det stadig er kontroversielt, hvor stor en fare ulven rent faktisk udgør for mennesket, fortæller mange mennesker, der lever i ulveområder, at de er bange for ulve. Denne rapport undersøger de data, der findes om ulveangreb igennem de seneste århundreder verden over.

For at finde data om ulveangreb har vi undersøgt den biologiske, medicinske, veterinære og historiske litteratur og benyttet os af et bredt kontaktnetværk af mennesker, der har arbejdet med ulve verden over, for at forsøge at finde frem til ikke-offentliggjorte tilfælde fra nyere tid. Hvad angår de historiske tilfælde, har vi kun brugt episoder, hvor der findes en form for samtidig skriftlig dokumentation og dermed udelukket tilfælde, der kun findes mundtlige beretninger om. Vi har kun inkluderet tilfælde, hvor der har været kontakt, legemsbeskadigelse eller død som resultat af et møde mellem ulv og menneske. Informationer om ulveangreb på mennesker er meget fragmenterede af natur og af meget svingende kvalitet. Som resultat heraf har det været umuligt at give en komplet oversigt over antallet af mennesker dræbt af ulve i en given periode. I stedet har vi

sammensat en række *case studies*, typiske eksempler, som vi har fundet troværdige, fra forskellige dele af Nordamerika og Eurasien. Pga. dataenes beskaffenhed bør mange optegnelser analyseres med forsigtighed. Vi har ledt efter overordnede mønstre forbundet med ulveangreb på mennesker. Fra de indsamlede data lader der ikke til at være tvivl om at ulve i sjældne tilfælde har angrebet og dræbt mennesker. Vi har identificeret tre typer ulveangreb, (1) angreb af ulve med rabies (hundegalskab), (2) predatoriske angreb, hvor ulve lader til at have betragtet mennesker som bytte, og (3) forsvarsangreb, hvor en ulv har bidt en person, der har trængt den op i en krog eller provokeret den.

Hovedparten af angrebene drejer sig om ulve med rabies. Selvom ulven ikke er reservoir for rabies, kan den blive smittet med sygdommen fra andre arter (MT kommentar: I Europa er specielt ræve hovedreservoir for smitte). Det ser ud til, at ulven udvikler en særlig alvorlig "galskab" ved sygdommens udbrud og kan bide et stort antal mennesker (over 30) i et enkelt angreb. Vi har fundet registreringer fra Italien, Frankrig, Finland, Tyskland, Polen, Slovakiet, Spanien, de baltiske lande, Rusland, Iran, Kasakhstan, Afghanistan, Kina, Indien og Nordamerika. Det nyeste tilfælde er fra Litauen i 2001. Indtil udviklingen af behandling, der kunne bruges efter bid (oprindeligt udviklet af Pasteur i 1890'erne og forbedret i 1950'erne) havde bid af ulve med rabies næsten altid dødelig udgang. På nuværende tidspunkt er behandlingen så god, at størstedelen af ofrene overlever. Men angreb fra ulve med rabies kan være så alvorlige, at nogle ofre dræbes på stedet eller bliver bidt i hovedet, så behandlingen ikke kan nå at virke, før sygdommen udvikler sig. Eftersom forekomsten af rabies er blevet kraftigt reduceret både hos tamhunde

og vilde dyr i hele Vesteuropa og Nordamerika, er antallet af angreb af ulve med rabies dalet. I Mellemøsten og Asien forekommer der stadig angreb hvert år. (MT kommentar: Rabies blev i Tyskland udryddet hos landlevende rovdyr i 2008. Rabies er ikke set hos mennesker i Danmark siden 1800-tallet. Ifølge dansk lovgivning skal rabiesangrebne dyr aflives.)

De skriftlige kilder indeholder mange eksempler på, at ulve er blevet provokeret (er blevet fanget, trængt op i en krog eller har fået invaderet deres huler) uden at angribe mennesker. Dog har vi fundet et antal tilfælde, hvor ulve, der er blevet provokeret, har bidt mennesker i forsøget på at slippe væk. I de fleste tilfælde drejer det sig om hyrder, der har forsøgt at forsvare deres får og prøvet at dræbe ulve med en gren. I intet tilfælde har ulvene direkte dræbt mennesker i disse situationer.

Uprovokerede angreb af ikke-rabide ulve (ulve der ikke er smittede med hundegalskab) på mennesker er ekstremt sjældne, og langt størstedelen af ulve anser ikke mennesket som bytte. Vi har dog fundet et antal tilfælde af predatoriske angreb. I Europa kommer det største antal registreringer fra før det tyvende århundrede i hhv. Frankrig, Estland og Norditalien, hvor historikere har søgt systematisk efter optegnelser af sådanne angreb. Det mest berømte tilfælde er fra Gevaudan-området i Frankrig, hvor historiske kilder indikerer, at over 100 mennesker blev dræbt i perioden 1764-1767. Ulvene, der var ansvarlige for drabene, menes at have været hybrider mellem vilde ulve og store fårehunde. I de tre ovennævnte regioner ser det ud til, at adskillige hundrede mennesker er blevet dræbt fra 1750-1900.

Yderligere kilder fra før det tyvende århundrede kommer fra Sverige, Finland og Norge. I Norge er der en enkelt beretning om en 6-årig pige, der blev dræbt i år 1800. Fra Sverige berettes der om 4 børn dræbt mellem 1727 og 1763, og 12 (11 børn og en kvinde) dræbt i 1820-21. Denne sidste episode (Gysinge-episoden) tillægges en enkelt ulv, der blev opdrættet i fangenskab og siden flygtede. I Finland (og det russiske Karelen) har der været et antal episoder i det 19. århundrede med dødelig udgang. De fleste af disse episoder skete i fem grupperinger: Kaukola (1831 - 8 børn og 1 kvinde dræbt), Kemio (1836 - 3 børn dræbt), Kivennapa (1839-1859 - 20 børn og 1 voksen dræbt), Tammerfors (1877 - 9 børn dræbt) og Åbo (1879-1882, mellem 22 og 35 børn dræbt).

Predatoriske angreb fra det tyvende århundrede er langt mere sjældne. Der rapporteres om 5 børn, som

(1957-1974). Der findes også kontroversielle beretninger om drab på 36 børn i Kirov-regionen i Rusland (1944-1953). Skønt disse hændelser ikke er bekræftede, gør detaljerne, der gives i beretningerne, at de forekommer troværdige. Der findes ingen dokumenterede tilfælde af, at ulve har dræbt mennesker i predatoriske angreb i Nordamerika i det 20. århundrede. Dog har der inden for de seneste 20 år været otte veldokumenterede angreb, hovedsagelig i beskyttede områder, hvor ulve, der ikke havde rabies, har såret mennesker. (MT kommentar: Andre kilder angiver et dødeligt ulveangreb på en 5-årig dreng i Canada i 1963 samt i dette århundrede dødelige angreb på hhv. en 22-årig mand i Canada i 2005 og en 32-årig kvinde i Alaska i 2010; dette skal ses i lys af en bestand i Nordamerika på 65.500-76.500 vildtlevende ulve.)

I Inden findes der skriftlige beretninger om drab på mennesker forårsaget af ulve fra det 19. århundrede og frem. Inden for de seneste 20 år er der blevet foretaget et antal videnskabelige undersøgelser i tre regioner, Uttar Pradesh, Bihar og Andhra Pradesh. I disse tre regioner har der været en række episoder, hvor mindst 273 børn menes at være blevet dræbt af ulve.

Ofrene for predatoriske angreb er hovedsageligt børn og i mindre grad voksne kvinder, hvilket indikerer, at ulvene er selektive. I kontrast til dette er ofrene for angreb af ulve med rabies hovedsageligt voksne, hvilket indikerer, at ulve med rabies bider tilfældige mennesker. Angreb af ulve med rabies sker primært om vinteren og foråret, mens predatoriske angreb mest forekommer i sensommeren.

Vi har identificeret fire faktorer forbundet med ulveangreb på mennesker.

- (1) **Rabies.** Rabies er involveret i hovedparten af ulveangreb på mennesker.
- (2) **Habituering.** Når ulve mister deres frygt for mennesker, for eksempel i visse beskyttede områder, er der en øget risiko for, at der forekommer angreb på mennesker.
- (3) **Provokation.** Dette inkluderer situationer, hvor man forsøger at dræbe en ulv i en fælde eller en, der er trængt op i en krog, eller hvis man trænger ind i en ulvehule med hvalpe.
- (4) **Kraftigt modificerede levesteder.** Hovedantallet af predatoriske angreb (Europa før det 20. århundrede og vor tids Indien) er forekommet i meget kunstige omgivelser, hvor visse omstændigheder har gjort sig gældende.

stort indtag af affald eller husdyr som føde for ulven, børn der ofte er uden opsyn eller bruges som hyrder, fattigdom i den menneskelige befolkning, og begrænset tilgang til våben blandt mennesker, så ulvene måske ikke er særligt sky. Vi tror ikke at der var så lidt bytte at ulvene var nødt til at æde børn, men blot at ulvens rolle i naturen i disse tilfælde bringer den i meget tæt kontakt med mennesker, så scenen er sat for at de sjældne tilfælde af predation kan forekomme. Når den enkelte ulv bliver menneskeæder, fortsætter den gerne denne opførsel indtil den bliver fjernet. Derudover er vi af den overbevisning at den intensive forfølgelse af ulve i de seneste par århundreder formodentlig har selekteret imod ulve, der var aggressive eller usky over for mennesker. (MT kommentar: Pointen er, at de ulve, der er mindst sky over for mennesker, har størst sandsynlighed for at blive skudt, og ved at dræbe de mindre sky ulve fremavler man i praksis de mere sky ulve. Deres skyhed vil genetisk og indlæringsmæssigt videregives til deres unger.)

Som konklusion mener vi, at der er gode beviser for, at mennesker er blevet dræbt af både raske ulve og ulve med rabies igennem de seneste århundreder. Forekomsten af angreb ser ud til at være faldet dramatisk igennem det 20. århundrede. Et rimeligt resumé af vores undersøgelser ville være, at "*i de ekstremt sjældne tilfælde, hvor mennesker er blevet dræbt af ulve, er de fleste angreb foretaget af ulve med rabies; predatoriske angreb er rettet primært mod børn; angreb i det hele taget er ualmindelige, men episodiske i natur, og mennesker er ikke en del af ulvens naturlige føde.*" Når vi sammenligner hyppigheden af ulveangreb med angreb fra andre store rovdyr eller vilde dyr i almindelighed, fremgår det tydeligt, at ulven er blandt de mindst farlige arter i forhold til dens størrelse og potentielle farlighed.

Risikoen for ulveangreb i Europa/Skandinavien (og også Nordamerika) i dag fremstår som meget lav, eftersom nyere tilfælde er sjældne trods stigende antal ulve. På nuværende tidspunkt regner man med, at der er 10.000-20.000 ulve i Europa, 40.000 i Rusland og 60.000 i Nordamerika. Selv med dette antal ulve har vi kun fundet bevis for, at 4 mennesker er blevet dræbt i Europa, 4 i Rusland og ingen i Nordamerika af ulve, der ikke havde rabies inden for de sidste 50 år. Det tilsvarende tal for ulve med rabies er 5. Det er tydeligt, at risikoen for ulveangreb under de nuværende omstændigheder er meget, meget lav i hele Europa og Nordamerika. Dette lave antal skyldes formodentlig det faktum, at de faktorer, der oftest

forbindes med ulveangreb, ikke længere er almindelige.

Selv om risikoen for angreb er meget lav, har vi udarbejdet en række anbefalinger for forvaltning af ulven, som kan hjælpe med at reducere den faktiske risiko for ulveangreb endnu mere. (1) **Hold ulve vilde.** Enhver ulv, der lader til at miste frygten for mennesket eller opføre sig aggressivt, bør fjernes fra bestanden. Nøje reguleret jagt kan være nyttig til at vedligeholde ulvens skyhed i visse situationer og vil i tilgift give en følelse af lokal indflydelse og kontrol over ulvesituationen. (2) **Byttedyr.** I det meste af nutidens Europa kan bestanden af byttedyr for ulven betegnes som meget god. Det vil være vigtigt, at vildtforvaltere sikrer, at det forbliver sådan, selv når de i forvaltningsplanen må tage højde for det antal vildt, ulvene nedlægger. (MT kommentar: I Danmark vil ulvens primære byttedyr være hjorte. Det er af afgørende betydning, at man forvaltningsmæssigt finder en balance mellem antallet af hjorte, antallet af ulve og jagtkvoter på hjorte, så der fortsætter med at være rigeligt med hjorte til ulvene; mange undersøgelser i Europa viser, at så længe der er rigeligt med vilde, naturlige byttedyr til ulvene, udgøres kun en lille procentdel af deres føde af husdyr og skrald.) (3) **Handlingsplaner.** Myndigheder, der beskæftiger sig med vildtforvaltning, bør etablere handlingsplaner for ulve, der opfører sig aggressivt eller mister deres naturlige skyhed. (4) **Rabies.** Store dele af Vesteuropa er i øjeblikket rabiesfrie, og risikoen for, at sygdommen forekommer, fremstår som meget lille. I andre områder arbejder man på at kontrollere sygdommen. Yderligere reduktion i forekomsten af rabies hos tamhunde og vildt vil mindske risikoen for angreb af ulve med rabies. MT kommentar: Som nævnt blev rabies hos rovdyr udryddet i Tyskland i 2008. I EU har man haft stor succes med at bruge en såkaldt bait-vaccine. Vaccinen indstøbes i kødfodertabletter til udlægning i skovarealer, hvor dyrene, som regel rævene, der er hovedreservoir for rabies blandt rovdyr i Europa), indtager dem og derved bliver vaccineret oralt.